

Susanna Matencio Peralba

**L'EXCLUSIÓ RESIDENCIAL I LA POBLACIÓ
IMMIGRADA**

TERBALL DE FINAL DE POSTGRAU

Dirigit pel Dr. Jordi Bosch Meda

Postgrau en Polítiques Públiques d'Habitatge

UNIVERSITAT ROVIRA i VIRGILI
Fundació URV

Centre de Formació Permanent

Barcelona,

2024

ÍNDEX

- 1. Introducció 3**
- 2. Aproximacions teòriques al concepte de migració 5**
- 3. Models teòrics sobre la migració internacional 7**
- 4. L'Exclusió residencial 10**
 - 4.1 L'exclusió residencial: definició i models conceptuals 10**
 - 4.2 L'exclusió residencial en la població immigrada 12**
 - 4.2.1 La dimensió econòmica de l'exclusió residencial 12**
 - 4.2.2 La dimensió física de l'exclusió residencial 14**
- 5. La trajectòria residencial de les persones immigrades 16**
- 6. Metodologia 21**
- 7. Resultats 23**
 - 7.1 Etapa d'aterratge 23**
 - 7.2 Etapa d'arribada 24**
 - 7.3 Etapa d'assentament 27**
 - 7.4 Etapa d'estabilitat 31**
- 8. Discussió 34**
- 9. Conclusions 36**
- 10. Bibliografia 37**
- 11. Annex 41**

1. Introducció

El present treball té per objectiu explorar quines són les situacions d'exclusió residencial que pateixen les persones immigrades que porten més de 10 anys vivint a la ciutat de Barcelona, al llarg de la seva trajectòria residencial.

Cal tenir present que l'habitatge és un element clau per al desenvolupament i la integració de les persones dins de la societat. És l'espai on cada persona pot organitzar la seva vida i dona accés a aquells recursos indispensables per aconseguir un nivell bàsic de benestar. (Cortés i Antón, 2007, p.62). Però perquè l'habitatge pugui complir amb la seva funció integradora és essencial que se'n pugui disposar en unes condicions, tant físiques com econòmiques, adequades. Quan aquestes no es compleixen, l'habitatge esdevé un factor de vulnerabilitat social i d'exclusió residencial. (Cortés et al., 2008, p.349).

Segons l'Informe de l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (Bosch i Gibaja, 2005, citat per Donat i Cónsola, 2015, p.144), la població immigrada és un dels col·lectius que presenta més dificultats per cobrir les necessitats residencials bàsiques i, com a conseqüència, està més exposat a patir situacions d'exclusió residencial. Factors com la inestabilitat laboral, la precarietat econòmica o el seu estatus legal, entre d'altres, dificulten seriosament el seu accés a l'habitatge, fet que es tradueix en condicions residencials desfavorables.

Dades aportades per Càritas a l'Informe Fronteres In-visibles (2020) indiquen que el 69% de les persones d'origen extracomunitari de la demarcació de la Diòcesi de Barcelona es troba en situació d'exclusió en relació a l'habitatge (p.19).

D'altra banda, la raó principal per escollir el tema del present treball sorgeix, per un cantó, d'observar en quines condicions, sovint molt precàries, es troben els habitatges en els quals viuen les persones immigrades ateses al meu lloc de feina; per l'altra, sorgeix de les dificultats econòmiques que les mateixes persones relaten tenir i que els impedeixen tenir accés a un habitatge en millors condicions.

Partint d'aquests fets, el present treball vol explorar, tant en la dimensió física com en la dimensió econòmica, les situacions d'exclusió residencial que pateixen les persones immigrades que porten més de deu anys vivint a la ciutat de Barcelona, agafant la seva trajectòria residencial com a fil conductor.

Per a la realització d'aquesta investigació qualitativa, s'ha utilitzat l'entrevista semiestructurada. Així doncs, d'acord amb la revisió de la literatura existent, s'han elaborat les preguntes partint d'un guió semiestructurat. En base també a la literatura revisada, el guió s'ha organitzat en tres blocs temàtics: dimensió econòmica de l'exclusió residencial, dimensió física de l'exclusió residencial i trajectòria residencial.

Les entrevistes s'han realitzat a nou persones provinents de països de fora d'Europa. A l'apartat 6 del present treball, s'amplia la informació corresponent tant al perfil de les persones entrevistades, com al procediment de la realització de les entrevistes.

Per tal de donar resposta a l'objectiu, primer s'explicaran les aproximacions teòriques sobre el concepte de migració internacional, així com els seus principals models teòrics. A continuació s'explicarà el concepte d'exclusió residencial i tres dels seus models conceptuals. En l'apartat següent s'abordarà l'exclusió residencial centrada en la població immigrada, a partir de la dimensió física i la dimensió econòmica. Seguidament, s'explicaran les diferents etapes de la trajectòria residencial de les persones immigrades. A continuació es detallarà la metodologia utilitzada, per després donar pas als resultats corresponents. Per últim, es conclourà amb la discussió i les conclusions.

2. Aproximacions teòriques al concepte de migració

El concepte de la migració ha estat definit per molts autors, sense que hi hagi un consens sobre una definició general. Aquest és un dels principals problemes amb el qual han topat els investigadors en la matèria (Herrera, 2006, p.12). Tal i com apunta Arango (1985), el motiu pot estar relacionat amb el caràcter multifacètic i multidisciplinar del fenomen. Les dimensions de la migració són múltiples: social, econòmica, cultural i demogràfica, i això fa que sigui estudiat, majoritàriament, per disciplines de les ciències socials i de l'economia (pp. 8-9). El problema, d'acord amb el mateix autor, recau amb la manca d'interdisciplinarietat a l'hora de definir el concepte de migració (p.11).

A tall d'exemple, a l'hora de definir aquest concepte, Arango (1985) considera la distància com a element clau per definir-lo (p.9). En canvi per Thomilson (1962), citat per Arango (1985), aquest fet no és rellevant, ja que per ell una persona serà considerada migrant quan, passat un temps específic, visqui a un lloc diferent que a l'inici d'aquest període (p.9).

D'altra banda, Mikolta (2005) es fa ressò de les aportacions que fa Cristina Blanco en aquesta matèria. En destaca la concepció de la migració com a procés i les tres dimensions: espacial, temporal i social, que, concebudes com a criteris, definirien de manera més específica què és un desplaçament migratori. En aquest sentit, s'especifica que el desplaçament ha de succeir entre dues delimitacions geogràfiques, que aquest ha de ser durador, i que ha de comportar un canvi rellevant de l'entorn, tant físic com social, implicant l'aturada d'activitats en un lloc i la reorganització d'aquestes en un altre lloc (p.61).

Per la seva banda, Giménez (2003) recull cinc elements importants que emmarquen el concepte de migració: la mobilitat, com a element clau en tota migració; la bipolaritat, en referència al procés de sortida d'un lloc, on hi ha pèrdues i expectatives, i el d'arribada a un altre, on es posa en contacte persones de cultures diferents; l'assentament que comporta un procés d'ubicació, acomodació i assentament; la durabilitat, en relació al temps de permanència de la persona migrada al nou destí, que per ell potser tant temporal com permanent; per últim, la finalitat per la qual la persona emigra (pp.20-25). Així doncs, el concepte de migració es podria definir com:

El desplaçament d'una persona o un conjunt de persones des del seu lloc habitual de residència a un altre, per romandre en ell més o menys temps, amb la intenció de satisfer alguna necessitat o aconseguir una determinada millora. (p.25).

En relació al concepte de migració internacional, l'Organització Internacional de les Migracions, en destaca com a element essencial el canvi de país creuant com a mínim una frontera:

Por migración internacional se entiende el movimiento de personas que dejan su país de origen o residencia habitual para establecerse permanente o temporalmente en otro país, es decir, cruzando al menos una frontera internacional (International Organization for Migration 2024).

3. Models teòrics sobre la migració internacional

La migració internacional ha esdevingut, els darrers anys, un assumpte d'alta prioritat per governs i organismes internacionals, situant-se al centre de l'atenció pública de moltes societats. Tot i això, Gómez (2010), considera que les teories sobre el fenomen són massa recents i encara es troben en construcció. Aquest autor, coincideix amb Massey et al., (1993, p.436), quan considera que no hi ha una única teoria, que per si sola, pugui explicar de manera completa el fenomen de la migració, sinó que cal apel·lar a totes les teories disponibles (p.83).

En relació a les diferents teories existents, a continuació s'explicaran els quatre principals models teòrics que miren d'explicar les causes per les quals es produeixen les migracions internacionals.

- Teoria neoclàssica
- Teoria històric-estructural
- Teoria de la nova economia de les migracions laborals
- Teoria de les xarxes migratòries

En relació a la teoria neoclàssica, Arango (2003) considera que la teoria neoclàssica és la primera a la qual es pot anomenar com a tal, per la seva gran influència i per ser la més antiga. Aquesta teoria engloba dues vessants, la perspectiva macro i la perspectiva micro (pp.2-3). En la primera, Herrera (2006) explica que les diferències salarials i condicions laborals entre països, així com la recerca d'equanimitat en l'assignació dels recursos són els motius pels quals es produeixen les migracions (p.187). Arango (2003) puntualitza que, segons aquesta teoria, les migracions provocaran la desaparició de les diferències salarials, i alhora aquest fet comportarà la desaparició de les migracions mateixes (p.4).

Pel que fa a la perspectiva micro, les migracions són degudes a un acte individual, on l'individu, com a portador de capital humà, decideix emigrar cap a on serà més ben remunerat, després de valorar cost-benefici del desplaçament (Herrera, 2006, p.187)

Arango (2003) considera que la davallada del predomini del pensament neoclàssic és degut a la seva incapacitat per adequar les seves idees i principis a la realitat canviant del fenomen de la migració internacional (p.7).

En referència al model històric-estructural, s'ha de dir que a finals del anys 70 van néixer un conjunt de teories que s'engloben dins d'aquest model¹. Laraña (1993), citat per Mikolta (2005), creu que aquest model, en contraposició al neoclàssic, analitza la realitat des de la visió de la desigualtat, l'explotació i el conflicte. La realitat social es percep com una disputa entre els sectors socials amb interessos oposats (p.69).

En aquest sentit, es considera que els moviments migratoris son fenòmens estructurals i no pas conjunturals. La base d'aquest pensament és l'estructura, a partir de la qual s'estableix un sistema desigual entre les economies dels països, determinat pel lloc que ocupen aquests dins del sistema capitalista mundial. (Laraña 1993, citat per Micolta, 2005, p. 69).

Pel que fa a la teoria de la nova economia de les migracions laborals, aquesta teoria deriva del model neoclàssic i es podria considerar una variant de la perspectiva micro d'aquest model. Parteix també de l'elecció racional, però aquesta deixa de ser un acte individual i passa a ser una estratègia familiar, amb l'objectiu de minimitzar els riscos. Per tant, l'emigració d'un o més membres és concebuda com una manera de diversificar les fonts d'ingressos. D'aquesta manera, si fallen les altres fonts provinents de l'economia local que desenvolupen altres membres de la família, disposen de les remeses per fer front a aquesta situació (Arango, 2003, pp.11-12).

Per Massey et al., (1993) el fet de relacionar la decisió d'emigrar amb la funció familiar que fan les remeses enviades és una de les grans aportacions que fa aquest aquesta teoria, ja que fins al moment, aquest dos aspectes havien estat estudiats de manera separada per la literatura (p.470).

En relació a la teoria de la xarxa migratòria, aquesta es basa en el conjunt de relacions interpersonals que connecten a les persones immigrades amb possibles candidats a emigrar, (amics, parents o compatriotes). D'aquesta manera, el procés migratori resulta menys costós i menys incert ja que la xarxa de migració facilita el flux d'informació, proporciona ajuda, tant econòmica com d'allotjament, així com suport en d'altres aspectes que puguin necessitar les persones immigrades (Massey et al., 1998, citat per Arango,

¹ Més informació a: Micolta, Amparo (2005), *Teorías y conceptos asociados al estudio de las migraciones internacionales*, [en línia] Revista del Departamento de Trabajo Social, Facultad de Ciencias, p 69-71 Disponible a: [Universidad Nacional de Colombia https://revistas.unal.edu.co](https://revistas.unal.edu.co) > view

2003 p.19). És per això que aquesta teoria té especial rellevància en els processos migratoris. Aquestes relacions són concebudes com una forma de capital social a través del qual les persones accedeixen a llocs de feina amb salaris alts a l'estranger (Massey et al., citat per Micolta, 2005, p.72).

4. L'EXCLUSIÓ RESIDENCIAL

4.1 L'exclusió residencial: definició i models conceptuals

L'exclusió residencial es produeix quan les necessitats de l'habitatge no queden cobertes de manera adequada. Aquest fet condiona la integració social de les persones i impedeix que mantinguin un nivell de vida apropiat. (Cortés i Antón, 2007, p.62)

El fenomen de l'exclusió residencial ha estat tractat des de diversos enfocaments conceptuals. A continuació es citaran tres dels més destacats:

Cortés (2004) planteja un model conceptual basat en quatre requisits. Per aquest autor l'exclusió residencial es produeix quan l'habitatge no compleix amb algun dels següents requisits (p.42):

- L'accessibilitat econòmica: entesa com a la capacitat per disposar d'un habitatge sense que hagi de suposar un gran esforç de recursos econòmics.
- L'adequació: concebuda com la relació entre les necessitats canviants dels qui hi viuen i les condicions de l'habitatge.
- L'habitabilitat: en relació a unes condicions de qualitat constructiva, de serveis i de l'entorn.
- L'estabilitat: en relació a poder assentar un projecte que pugui mantenir els avantatges integradors de l'habitatge.

Per la seva banda, la Federació Europea d'Organitzacions Nacionals que Treballen per les Persones Sense Llar (FEANTSA, per les seves sigles en francès) ha desenvolupat la classificació ETHOS (European Typology on Homelessness and Housing Exclusion) en relació a les situacions de privació d'habitatge, per tal d'identificar diferents intensitats d'exclusió residencial, i concep l'accés a l'habitatge des de tres dimensions: la física, la relacional i la jurídica. (Sales, 2016). Aquesta classificació es divideix en quatre grans blocs i les seves respectives subcategories (p.12):

- Sense sostre: viure a l'espai públic, pernoctar en un alberg i/o estar forçat a passar la resta del dia a l'espai públic: no es té un espai físic per viure.
- Sense habitatge: viure en institucions, viure en allotjaments de suport, centres de serveis o refugis, refugis per dones, allotjaments temporals per immigrants i demandants d'asil: es disposa d'un espai físic, però aquest no

reuneix les condicions necessàries de privacitat ni de titularitat legal per considerar-lo propi.

- Habitatge insegur: viure en habitatges sense títol legal o amb notificació legal per abandonar l'habitatge, viure sota amenaça de violència per part d'una familiar o una parella.
- Habitatge inadequat: viure en una estructura temporal o barraca, viure en un habitatge no apropiat segons la legislació, viure en un habitatge massificat: es disposa d'un espai físic propi però aquest no compleix amb les condicions d'habitabilitat.

Per altra banda, Edgar (2009), citat per Bosch (2022) sosté que un habitatge adequat és aquell que (p.70):

- Compleix amb totes les condicions físiques per cobrir les necessitats de tots els seus membres.
- Possibilita gaudir de les relacions socials alhora que permet privacitat.
- S'ocupa a través d'un títol legal de manera segura i exclusiva.

Segons els models descrits, es pot considerar que l'exclusió residencial està vinculada, com a mínim, a quatre dimensions, que serien: la dimensió física, l'econòmica, la legal i la social. De totes elles, el present treball es centra en la dimensió econòmica i la física, per tal de conèixer quines són les situacions d'exclusió residencial que pateix la població immigrada en relació a aquestes dues dimensions.

La dimensió econòmica de l'exclusió residencial fa referència a la incapacitat que té una llar per cobrir les despeses relacionades amb el seu habitatge o si, per fer-ho, s'han de deixar de cobrir altres necessitats bàsiques. (Bosch, 2022, p.72).

Pel que fa a la dimensió física de l'exclusió residencial, aquesta es refereix a l'adequació funcional i constructiva de l'habitatge a les necessitats canviants de les persones que hi habiten. Així doncs, aquesta dimensió inclou les problemàtiques relacionades amb la manca d'espai o de llum natural, les condicions d'accessibilitat, la carència en la conservació i manteniment de l'edifici, i un nivell d'equipaments i d'instal·lacions inadequat (p.72).

4.2. L'exclusió residencial en la població immigrada

L'habitatge compleix una funció essencial per a la integració del col·lectiu de persones immigrades, atès que és el lloc principal d'estabilitat on es duen a terme les activitats més fonamentals de la vida, tant personals com familiars i comunitàries. L'habitatge permet també, establir lligams amb l'entorn tan importants com les relacions socials i les xarxes de suport mutu, i els elements identitaris i de representativitat (Gutiérrez i García, 2014, p.459).

Però les condicions residencials que es troben les persones migrades acostumen a estar marcades per problemàtiques que sovint desemboquen en situacions de marginació i exclusió residencial, que es produeixen amb més intensitat en les primeres etapes de permanència al país d'acollida (Leal i Alguacil, 2012, p.128).

4.2.1 La dimensió econòmica de l'exclusió residencial

El col·lectiu de persones immigrades, a causa de l'increment dels preus de l'habitatge i a la manca d'ingressos econòmics, molt lligada a la situació legal de la persona, es troba amb importants dificultats per fer front als costos relacionats amb l'habitatge i satisfer, al mateix temps, altres necessitats essencials (Consejo Económico y Social, 2019, pp. 151-152). Aquesta situació de sobre esforç econòmic, es produeix quan la persona destina més del 30% dels seus ingressos a pagar els costos relacionats amb l'habitatge, ja sigui de lloguer o propietat (Ajenjo et al., p.127).

Una altra de les situacions que pot abocar al col·lectiu immigrant a l'exclusió residencial, i que està estretament lligada amb el sobre esforç econòmic, és la relacionada amb el retard en els pagaments de l'habitatge. Aquests pagaments fan referència a la mensualitat del lloguer o de la hipoteca, al rebut de la llum, de les despeses de la comunitat, entre d'altres. Si l'impagament és continuat les persones o famílies immigrants es poden veure desnodades de casa seva o amb una execució hipotecària. Els casos més extrems es troben en les persones que poden acabar en situació de sensellarisme². Això provoca que, per tal de fer front a les despeses, les persones acabin optant per tornar a modalitats residencials

² *Sensellarisme*.: Situació d'una persona que no disposa de les mínimes condicions d'habitatge que permeten viure amb dignitat. (social.cat, 2018). Disponible a: [social.cat https://www.social.cat > noticia > deu-conceptes-per-ente...](https://www.social.cat/noticia/deu-conceptes-per-ente...)

precàries, com compartir pis o sotsarrendar una habitació (Consejo Económico y Social, 2019, p.152).

El sotsarrendament d'habitacions és una realitat molt estesa a les grans ciutats, ja que per una bona part de les persones immigrades, sobretot en la fase d'arribada, aquesta és la principal via d'accés a un habitatge (Orozco et al., 2023, p.1). Es caracteritza per rellogar una habitació en un pis compartit, sovint a preus més baixos, on les condicions de l'habitatge son molt precàries i la seva localització no és la volguda (Özüekren & Van Kempen, 2002, citats per Orozco et al., 2023, p.7).

Acostumen a prevaler llars on les persones que hi conviuen no tenen cap parentiu, i per tant són llars sense nucli familiar, o llars múltiples on conviu més d'un nucli familiar juntament amb altres persones, ja siguin família o no (Orozco et al, 2023, p7). La recerca de lloguer d'habitacions es fa a través d'un mercat informal i s'hi pot accedir principalment, a través de tres vies: mitjançant internet, ja sigui a través de portals immobiliaris o xarxes socials especialitzats en lloguer d'habitacions; a través de familiars, amics o coneguts; o a través d'anuncis d'habitacions ubicats en llocs públics, com locutoris, biblioteques, etc. (pp. 9-10).

Tot i les condicions deficientes dels habitatges, el sotsarrendament segueix sent per moltes persones l'única opció residencial a la qual poden tenir accés. Això és degut al fet que aquesta modalitat residencial s'adapta tant a la seves circumstàncies econòmiques, com a la seva situació legal. Per un cantó, la despesa mensual que comporta és assumible tenint en compte els baixos ingressos que obté la persona el primer període d'estada al país acollidor (Orozco, 2023, p.12). Per l'altre, el sotsarrendament no exigeix que la persona tingui la seva situació legal regularitzada per accedir al lloguer d'una habitació, situació amb la qual es troba la gran majoria d'immigrants en la fase d'arribada i per la qual no poden accedir a la titularitat d'un habitatge (Consejo Económico y Social, 2019, p.153).

Però en aquestes circumstàncies, la persona es troba en una situació de desprotecció i pot patir abusos, com poden ser poca claredat en el pagament del lloguer o la impossibilitat d'empadronar-se en aquell habitatge. Sovint, quan la persona entra a viure en un habitatge compartit, se l'informa que conviurà amb un número concret de persones, però aquest número conforme passa el temps va augmentant (pp.153-154). I és que una de les conseqüències que comporta el lloguer d'habitacions és la sobreocupació d'aquests espais (Hernández, 2022, p.28).

Un altre element que té un impacte important en la població immigrada és la pobresa energètica (Bosch i Arrondo, 2019, p.20), ja que aquesta predomina entre els col·lectius socialment més vulnerables, com és el cas de la població immigrada (Síndic de Greuges, 2023, p.2). Tot i que no hi ha una definició consensuada, la més estesa és la que fa referència a *la incapacitat de mantenir la llar a una temperatura adequada o de disposar de serveis energètics essencials per a garantir unes condicions de vida dignes* (González, 2016, p.15).

4.2.2 La dimensió física de l'exclusió residencial

L'exclusió residencial que pateix la població immigrada en aquesta dimensió ve determinada per les dificultats en l'accés a l'habitatge, per les situacions d'amuntegament en habitatges compartits i condicions d'habitabilitat molt deficientes (Leal i Alguacil, 2012, pp. 140-141). Així doncs, segons Bosch i Gibaja (2005) en moltes ocasions els habitatges on viu la població immigrada presenten problemàtiques relacionades amb (p.22):

- Falta de superfície
- Carències importants en l'estabilitat i conservació
- Manca d'instal·lacions bàsiques com l'aigua, l'electricitat, o el clavegueram
- Ocupació d'espais inhabitable a causa d'una alçada insuficient
- Falta de ventilació i de llum
- Condicions de salubritat

La situació d'amuntegament, que és una de les situacions d'exclusió residencial més estesa entre el col·lectiu immigrant, ve donada per la manca d'un mínim d'espai per a cada persona que viu en el mateix habitatge (p.21). La seva manifestació més extrema són els anomenats "llits calents", on, per tal d'aprofitar al màxim l'espai, una mateixa habitació, o altres estances de l'habitatge, és utilitzada com a allotjament per a diverses persones, sovint sense llaços familiars, amb un horari establert per tal que no hi coincideixin al mateix temps, i per tant, s'acaba llogant un llit per torns (Garcia, 2006 pp. 68-69). L'exploació residencial d'aquest tipus comporta per la persona que la pateix conseqüències negatives tant en la seva esfera social, com en la seva esfera personal. En aquest sentit, la persona pateix nivells importants d'estrès i la pèrdua de la seva intimitat, ja que el seu espai personal es veu envaït, alhora que les seves relacions personals es deterioren i sovint hi apareixen conflictes. La problemàtica de l'amuntegament tot i que es coneix, queda encara molt oculta, i les dades conegudes no reflecteixen la magnitud del problema (pp.

69-70). De totes maneres, el cens de població del 2011(Institut Nacional d'Estadística, 2013) indicava que a la ciutat de Barcelona el 43,5 % de la població immigrada residia en habitatges amb problemes d'amuntegament (Orozco et al., 2023, p.7).

5. Trajectòria residencial de les persones immigrades

La condició residencial de les persones immigrades determina el grau d'integració final dins la societat. Per comprendre la seva realitat residencial cal examinar, entre d'altres, les trajectòries residencials, de quina manera accedeixen a l'habitatge i en quines condicions es troben. (Consejo Económico y Social, 2019, p.112).

En aquest sentit, la trajectòria residencial de les persones immigrants es defineix com un procés dinàmic on interactuen, per una banda, l'individu, amb el seu capital social i cultural, i per l'altra, la ciutat d'acollida, amb el seu mercat de l'habitatge, les xarxes socials i la seva organització social (Frizzera i Garcia, 2008, p.43). Així doncs, la totalitat de canvis de residència, així com els d'ubicació d'una llar, dins d'un entorn urbà, conformen la seva trajectòria residencial (Levy, 1998, citat per Di Virgilio, 2011, p.184).

Segons l'estudi del Colectivo IOÉ (2005), les trajectòries d'inserció residencial no segueixen un procés lineal, ja que venen determinades per certs factors com les xarxes familiars, el sexe, i la tipologia i estabilitat laboral (p.76). A aquests factors cal sumar-n'hi d'altres que també influeixen plenament en l'accés a l'habitatge i en les condicions d'habitabilitat d'aquest, com la situació administrativa de l'individu, les condicions del mercat immobiliari, el temps de residència al país acollidor o el projecte migratori (Consejo Económico y Social, 2019, p.146).

Així, el concepte de projecte migratori suposa la manifestació més completa del procés migratori, ja que entrellaça l'origen, el trajecte i el destí, i comprèn informacions i experiències (Izquierdo, 2000a, p.44). Hi conflueixen els motius per marxar del país d'origen i els motius per romandre al país de destí (Izquierdo, 2000b, p.228). Com s'ha dit amb anterioritat, el projecte migratori és un factor decisiu en les pautes del comportament residencials de les persones migrades (Frizzera i Garcia, 2008, p.42). En funció de com sigui (individual o familiar, temporal o permanent) en dependrà el criteri d'elecció de l'habitatge, el seu ús, la seva ubicació i les persones amb qui conviure (Labrador i Merino, 2002, p.181).

D'altra banda, la manera en què s'accedeix a un habitatge varia també en funció de l'etapa migratòria en la qual es trobi l'individu. Cada etapa es determina i desenvolupa en funció de les seves circumstàncies i necessitats. En l'etapa inicial, per exemple, es busca cobrir

les necessitats d'allotjament més bàsiques, mentre que en la fase en què s'està més establert es busca obtenir unes condicions residencials mínimes, lligades a una situació laboral més estable. (Frizzera i Garcia, 2008, p.44)

Per Frizzera i Garcia (2008), el procés d'inserció de la persona immigrada a la ciutat té quatre etapes, i cada una d'elles està relacionada amb el tipus d'habitatge on viu (pp. 44-49):

- Aterratge: és una etapa breu, on la persona es troba en un context urbà nou que desconeix. Es pot produir de tres maneres:
 - Aterratge amb xarxa d'amistats: són xarxes d'ajuda que faciliten cert estalvi econòmic perquè la persona pugui traslladar-se després a al seu "primer habitatge". En general la persona no paga per la seva estada. El temps d'aquesta pot variar segons el vincle que tingui amb la persona o persones acollidores.
 - Aterratge amb xarxes funcionals: associacions d'immigrants, església o màfies. Les condicions de l'habitatge seran millors o pitjors segons si la xarxa funcional és una xarxa no- explotadora o explotadora. En el primer cas, l'acollida la realitzarà un agent comunitari i els preus no seran abusius. En el segon, la persona contacta amb persones del seu mateix col·lectiu perquè li proporcionin un lloc on viure, però com un servei.
 - Aterratge sense xarxes: En aquest cas, la persona s'instal·la en habitatges en males condicions i amb uns preus relativament cars. Pot succeir que tingui problemes per conèixer les normes i canals de la nova societat, ja que no disposa de cap tipus de xarxa. L'ajuda que pugui rebre dels connacionals és molt important.
- L'arribada: s'inicia la interacció amb la nova ciutat. És una etapa de molts canvis i certa inestabilitat. Sovint, la persona immigrada només pot seguir els passos per on han passat altres persones de la seva xarxa social. D'aquesta manera, el comportament residencial anirà molt marcat per l'accés que pugui tenir aquesta persona a les xarxes socials de la ciutat d'acollida. En aquesta fase l'habitatge compartit, obtingut a través

del mercat informal d'habitacions, sol ser el més habitual. Sovint, s'hi produeixen problemes de convivència que s'intensifiquen en funció de l'espai habitacional, el tipus de vincle amb la resta de companys, i els hàbits de cadascú. Aquí és on la persona immigrada pot patir abusos, sobretot per la persona "encarregada del pis", els quals acaba tolerant a causa de la situació en la qual es troba.

- L'assentament: la característica principal d'aquesta etapa és l'estabilitat en el mercat laboral, encara que es tracti de feines poc remunerades. Per les persones que es troben en situació "irregular" en suposa la regularització. La interacció amb la societat d'acollida creix, consolidant les seves xarxes socials. És en aquesta fase on el projecte migratori, en funció de si és individual o familiar, comença a marcar quines seran les millores a aconseguir. En el primer cas, es seguirà vivint en pis un compartit, però serà indispensable que hi hagi una bona convivència i espais que permetin intimitat. Les xarxes socials segueixen tenint un paper destacat ja que proporcionen informació i maneres d'aconseguir allotjament. En el segon cas, es vol accedir a un habitatge on pugui viure tota la família, de manera exclusiva i amb condicions acceptables. La manera d'accedir a aquest habitatge, en general, ja serà a través del mercat formal i sobretot de lloguer. Les xarxes socials ja no juguen un paper tant important a l'hora de proporcionar l'habitatge, però sí que són importants per proporcionar informació.

- 4) L'estabilitat: aquesta etapa completa el procés d'inserció residencial de la persona immigrada a la ciutat receptora, i per tant, representa l'estabilitat residencial. En aquest sentit, es podria dir que estructuralment, la seva condició s'igualava a la de la població autòctona d'una classe social similar. Els habitatges presenten bones condicions i l'accés és a través del mercat formal. En el cas del projecte migratori individual, l'habitatge continua sent compartit però la persona aspira a ser qui en controla les normes i les condicions. El seu projecte migratori encara restarà obert. En el cas del projecte familiar, es manté un habitatge exclusiu per una família però la localització d'aquest ve marcada pels recursos econòmics. El projecte migratori es dona per tancat, almenys per un període llarg de temps.

La trajectòria que Frizzera i Garcia (2008) presenten en el seu estudi és una trajectòria ascendent. La persona inicia el seu procés d'inserció residencial en pitjors condicions, però el completa amb millors condicions residencials, equiparables als comportaments de la població autòctona (p.51). Però tal i com ja s'ha comentat, les trajectòries residencials

no sempre són ascendents o lineals, també hi ha factors externs com la inestabilitat econòmica que poden conduir a la població immigrada a patir una regressió en la seva trajectòria residencial. Aquest fet pot comportar que tornin a etapes residencials que ja creien superades. Així doncs, pot succeir que una persona que ja disposa del lloguer d'un habitatge, es vegi forçada a tornar a llogar una habitació en un pis compartit, o que sent propietària, sigui desnonada i hagi de recórrer als albergs temporals. (Gutiérrez i García, 2014, p.462).

Un altre factor que pot impedir que aquesta integració sigui satisfactòria és el relacionat amb la discriminació en l'accés a l'habitatge, o més concretament, el relacionat amb els processos discriminatoris als quals la població immigrada és sotmesa. (Garcia i Buch, 2020, citat per Hernández, 2022 p.21). El col·lectiu immigrant, tant a l'hora d'accedir al mercat del lloguer com a l'hora de mantenir el seu habitatge, és objecte de conductes i dinàmiques discriminatòries. Com a conseqüència el col·lectiu immigrant es troba en una situació d'especial vulnerabilitat que pot desembocar en situacions crítiques d'exclusió residencial. És en aquest punt on augmenten els infrahabitatges, així com els desnonaments i les execucions hipotecàries.(Bermúdez et al., 2018, citat per Hernández, 2022, p.22).

En les primeres fases de la trajectòria residencial, les discriminacions per accedir a un lloguer es tradueixen en conductes que fan desistir a la persona immigrada. En aquesta etapa tenen lloc dinàmiques com poden ser el fet de requerir excessiva documentació i garanties, estafes, mentir sobre la no disponibilitat de l'habitatge o clàusules abusives en els contractes de lloguer (Garcia i Buch, 2020, citat per Hernández, 2022, p.23).

Així doncs, en referència a la tipologia de discriminació en l'accés a l'habitatge s'observa que existeixen tres tipus de discriminació (pp.24-25):

- Discriminació directa absoluta: és aquella que impedeix totalment l'accés a un habitatge concret.
- Discriminació directa relativa: fa referència a l'increment dels requisits específics per accedir a un habitatge.
- Discriminació indirecta: és aquella discriminació que té lloc de manera encoberta. Una de les pràctiques més habituals és fingir que l'habitatge ja ha estat llogat o

que han tret l'anunci quan la persona interessada és una persona immigrant. L'exigència d'estabilitat laboral també pot formar part d'aquest tipus de discriminació, ja que aconseguir aquesta estabilitat és més difícil per aquest col·lectiu.

Un altre moment on també es produeixen conductes discriminatòries és en el manteniment del lloguer: un cop la persona viu en un habitatge llogat, el propietari refusa adequar l'habitatge i manté les deficiències relacionades amb les condicions d'habitabilitat (García i Buch, 2020, citat per Hernández, 2022, pp. 26-27). D'aquesta manera, el col·lectiu immigrant sol viure en habitatges en més mal estat que la població autòctona, però comparativament més cars (Asociación Provienda, 2019, citat per Hernández, 2022, p.27).

Les trajectòries residencials de les persones immigrades es veuen truncades quan aquestes pràctiques i conductes discriminatòries impedeixen que aquest col·lectiu pugui accedir a un habitatge.

6. Metodologia

La tècnica qualitativa utilitzada ha estat l'entrevista semiestructurada. Les preguntes s'han realitzat a partir d'un guió semiestructurat (adjuntat a l'apartat 11. Annex), que s'ha basat la revisió exhaustiva de la literatura existent relacionada amb l'objecte d'estudi. D'acord també amb la literatura revisada, el guió s'ha organitzat en tres blocs temàtics:

- Dimensió econòmica de l'exclusió residencial
- Dimensió física de l'exclusió residencial
- Trajectòria residencial

Les entrevistes s'han dut a terme el mes de juliol del 2024. Les persones han estat informades de manera verbal sobre quin és l'objecte d'estudi, així com de l'anonimat i confidencialitat de les entrevistes. Les entrevistes han estat enregistrades en format àudio amb el previ consentiment per part de totes les persones entrevistades. Posteriorment han estat transcrits de manera literal i anonimitzades. A continuació, s'ha fet el buidatge de les entrevistes i s'han analitzat les dades.

La selecció de la mostra s'ha realitzat entre persones immigrades que en la seva trajectòria residencial porten més de 10 anys vivint a la ciutat de Barcelona. En total s'han realitzat nou entrevistes. D'aquestes nou persones entrevistades, quatre d'elles són dones i les cinc restants són homes. En relació a la seva nacionalitat, s'ha buscat que fossin persones procedents de països de fora d'Europa, sense buscar països concrets. A la Taula 3 es detalla el perfil de les persones entrevistades.

Taula 3 Perfil de les persones entrevistades

ID	Gènere	Edat	Anys vivint a Barcelona	Origen
P1	Dona	44 anys	18 anys	Pakistan
P2	Dona	40 anys	20 anys	Brasil
P3	Dona	50 anys	15 anys	Senegal
P4	Dona	34 anys	16 anys	Equador

P5	Home	32 anys	18 anys	Senegal
P6	Home	43 anys	16 anys	Gàmbia
P7	Home	40 anys	16 anys	Senegal
P8	Home	38 anys	18 anys	Brasil
P9	Home	61 anys	23 anys	Uruguai

7. RESULTATS

Un cop s'han realitzat les entrevistes, es presenten a continuació els resultats. Aquests s'estructuren en quatre parts que corresponen a les quatre etapes de la trajectòria residencial desenvolupades en l'apartat 5 del present treball:

- Etapa d'aterratge
- Etapa d'arribada
- Etapa d'assentament
- Etapa d'estabilitat

En cada una d'elles s'expliquen els resultats extrets en relació a la dimensió econòmica i a la dimensió física de l'exclusió residencial que afecten a les persones entrevistades.

7.1 Etapa d'aterratge

La fase d'aterratge suposa per les persones entrevistades el primer contacte amb la ciutat de Barcelona. En aquesta etapa, tot i que la gran majoria arriba a Barcelona sense la documentació regularitzada, les grans preocupacions recauen en el desconeixement de l'entorn i la necessitat de tenir un allotjament d'acollida.

En aquesta etapa inicial les persones es poden trobar més exposades a patir situacions d'exclusió residencial. Els resultats suggereixen que un factor decisiu en aquesta primera fase és el fet de disposar o no d'una xarxa que faci l'acollida. Les persones acollides, ja sigui per coneguts o familiars, expressen rebre el suport suficient per cobrir les necessitats bàsiques d'allotjament.

Claro, yo llegué sin nada, no conocía nada, no sabes como es la gente de aquí y no llegas tranquila. Pero tú sabes, los africanos siempre ayudándonos entre nosotros. Si tu llegas aquí, pero conoces a alguien, a una amiga, entonces yo me quedé en casa de una amiga. No pagaba nada y ella me hacía cada día el desayuno. Y puedes preguntarle todo, porque ella conoce y te explica. P3

En canvi, en l'aterratge sense cap tipus de xarxa, els resultats apunten que la persona podria trobar-se en una situació més vulnerable i amb el risc de patir una exclusió residencial més severa. Del total de les persones entrevistades només n'hi ha una que arriba en aquestes circumstàncies, i la manca de suport residencial i econòmic la porten a viure al carrer.

Yo llegué muy joven y no tenía ninguna ayuda, solo, sin hermanos, sin familia, sin nadie(...) Me rechazaron en el centro de menores, después de pagarme unos días de hotel me echaron y tuve que vivir en la calle. P5

En referència al gènere, les dones entrevistades, en la seva majoria, arriben a la ciutat a través de la xarxa familiar, ja sigui nuclear o extensa. Pel que fa als homes, són acollits a casa de família extensa o de coneguts.

En aquesta etapa, els entrevistats identifiquen com a punt determinant el fet d'haver de pagar o no per l'allotjament.

Yo llegué aquí y estuve viviendo en casa de mis tíos un tiempo, pero había muchísima gente en la casa (...) Yo traje dinero de Brasil. Cuando se me acabó, mis tíos les cobraron a mis padres, mi padre tuvo que pagar el mes porque yo no encontraba trabajo. Y entonces a mí esto me pesaba mucho, porque yo sabía que la vida de mis padres no era fácil, y entonces eso me hizo tener más responsabilidades, trabajar mucho para pagar. P2

En relació a les problemàtiques relacionades amb la dimensió física, l'amuntegament és la situació d'exclusió residencial més esmentada per la majoria de les persones entrevistades. En general, manifesten ser acollits en pisos on ja viu més gent i on els toca compartir l'habitació. Les situacions més greus les relaten els homes subsaharians, que en aquesta fase inicial manifesten haver hagut de compartir llits per torns i amb persones desconegudes.

Y cuando llegué ahí con B., él me dijo: "mira aquí no es fácil" y me dijo: "tú vas a compartir esta cama grande y esta habitación". P6

Els resultats suggereixen que la sobreocupació més severa, els anomenats llits calents, també pot produir-se en la fase d'aterratge.

7.2 Etapa d'arribada

En aquest període, el fet de no tenir la documentació en regla és identificat per les persones entrevistades com el motiu principal que els impedeix accedir tant al mercat de lloguer formal, com a feines remunerades.

La majoria de les persones entrevistades, al llarg d'aquesta etapa, o bé treballa sense contracte, cobrant sous baixos, o bé es dedica a l'economia informal, on els ingressos són

baixos i molt irregulars. A aquest fet cal sumar-hi l'enviament de les trameses que els entrevistats realitzen cap al país d'origen. En aquesta etapa, la majoria de les persones entrevistades disposen de poca capacitat econòmica.

Siempre que podía mandaba, pero cuando tenía. Si tenía poco también lo mando, porque primero es la familia, yo digo: “ya veré que hago yo”. Y luego vendía un poco más y ya tengo algo para mí. P7

Els resultats indiquen que a causa de la manca de recursos econòmics i a la situació administrativa irregular, per tal de cobrir les necessitats de l'allotjament, les persones entrevistades recorren al sotsarrendament d'habitacions com a única via per accedir a un habitatge.

Porque pagar un piso solo aquí es difícil, y sin papeles tampoco te lo dan. Tienes poco dinero porque trabajas sin contrato, y ¿qué haces? Alquilas una habitación, que allí nadie te pregunta. P8

En aquesta fase la majoria de les persones entrevistades que sotsarrenda una habitació manifesta haver tingut dificultats per poder pagar-la. En la majoria dels casos, la situació l'han pogut resoldre gràcies a l'ajuda de familiars, amics o coneguts de la xarxa migratòria establerta a la ciutat.

Però quan les dificultats econòmiques persisteixen en el temps, els resultats suggereixen que la persona es pot trobar en una situació de vulnerabilitat residencial més elevada. En aquest sentit, dues de les persones senegaleses entrevistades relaten que davant la impossibilitat de poder seguir pagant el lloguer de l'habitació, i sense poder optar a cap altra alternativa, es veuen abocades a ocupar de manera il·legal l'habitatge, del qual, finalment, acaben sent desnonades.

Sí, sí que me he encontrado con esto y fue porque no pudimos pagar el alquiler. Verás, yo compartía el piso con más personas, y la cosa no estaba bien. Llega un día que ya no podemos pagar nada. Yo me encontraba que no tenía nada y no sabes a donde ir, y nos quedamos sin pagar, y después nos llegó la orden de desalojo y nos echaron. P3

La xarxa migratòria encara és molt important per a les persones entrevistades, ja que és la principal via de la qual fan ús per trobar les habitacions per rellogar. En aquesta fase els contactes ja no es limiten a persones conegudes sinó que es van posant en contacte persones del mateix país que no es coneixen.

En relació a la dimensió física, els resultats indiquen que els habitatges no compleixen amb les condicions mínimes d'habitabilitat. La totalitat de les persones entrevistades descriuen els habitatges amb poca llum, molt petits i amb evidents signes de falta de manteniment.

Pues por lo general, muy pequeños y viejos. Creo que el peor fue uno que era muy pequeño y bastante viejo. Se notaba que hacía mucho tiempo que no se hacía nada para arreglarlo. Era un bajo y era muy oscuro. Ahí estuvimos casi dos años, pero al final lo dejamos porque era asfixiante. P9

Les situacions més precàries son mencionades per les quatre persones entrevistades d'origen subsaharià. Aquestes expliquen com era viure en habitatges amb problemes greus d'humitats, presència de plagues i problemes amb el subministrament elèctric a causa del mal estat de la instal·lació.

Encontré una en Sagrera que estaba llena de chinches, no te lo quiero contar porque era horroroso. Me echaron los chinches de esa casa, hasta casi tiro mi máquina de coser y es que era una casa donde había mucha gente, muchísima gente. P6

Yo dejé el piso porque la corriente, la instalación eléctrica, no estaba bien. Siempre saltaba la luz y yo tengo aquí mis cosas y la grasa se puede quemar y podría perder mis cosas (...)Era horrible al cabo de 3 meses volvían a salir todas las humedades. Mirabas el techo y estaba negro y la de la pared, la pintura se separaba, parecía un pegamento y se separaba de la pared” P5

En aquesta etapa, viure en situació d'amuntegament és un fet força regular. La majoria relata viure de manera habitual en situació d'amuntegament per tal de poder fer front als costos de l'allotjament. Els casos més extrems son viscuts pels homes subsaharians.

No sé..., las gente tendría que estar durmiendo en su habitación y lo que he visto es muy duro, los africanos se han tenido que amontonar, se amontonan en una vivienda, por todos los sitios, y esto es muy duro. P6

Els resultats suggereixen que les situacions d'exclusió residencial més extremes son viscudes pel col·lectiu subsaharià.

Cal destacar també el cas de P1, que relata viure en situació d'amuntegament, però en el seu cas, aquesta ve donada per la convivència de dues famílies en un sol habitatge, per motius econòmics. D'aquesta manera podien compartir les despeses i això els donava marge per poder estalviar i seguir endavant amb el seu projecte migratori.

“Sí, estaba la familia de su hermano y nosotros y compartíamos piso con su familia y la nuestra hasta que pudimos comprarnos un piso, éramos ocho en un piso tan pequeño. (...) Me sirvió un montón porque podíamos ahorrar; si no, es muy difícil. Doy gracias a Dios que ahora tenemos nuestro piso. P1

7.3 Etapa d'assentament

En aquesta fase, el fet de tenir la documentació en regla suposa per a les persones entrevistades una millora important, sobretot en l'àmbit laboral i econòmic. Totes les persones entrevistades afirmen que la situació administrativa regularitzada els permet aconseguir feines amb contracte i més ben remunerades. Els resultats indiquen que en aquesta etapa la capacitat econòmica augmenta.

Tener los papeles te cambia la vida. Y puedes trabajar tranquilo, ganas más dinero, y ves como tu vida va mejorando porque, aunque es difícil ya puedes ahorrar un poco. P8

Amb l'obtenció de la documentació i la millora tant en l'àmbit laboral com en la capacitat econòmica, les persones entrevistades manifesten recórrer, d'entrada, al mercat formal per accedir a un habitatge, majoritàriament de lloguer. De totes, les persones subsaharianes són les que tenen més impediments per accedir a un habitatge a través del mercat formal. Totes elles manifesten haver estat discriminades, per motius racistes, per les immobiliàries fet que els impossibilita poder llogar un habitatge per elles mateixes.

Para nosotros es muy complicado. Yo estoy trabajando puedo, presentar todos los papeles. Si te piden si son dos personas, dos nóminas, todo, yo lo puedo presentar todo; y te dicen tal día voy a ver el piso, pero cuando tú vas a ver el piso y ven que tú eres negro... no lo sé, pero se tiran atrás”. P6

Els resultat indiquen que el tipus de discriminació que més pateixen els subsaharians és el relacionat amb la discriminació directa absoluta i el relacionat amb la discriminació indirecta.

La dificultad primera era que no tenía tiempo para estar buscando, solo podía buscar por internet el locutorio. Cuando llamas te dicen quieren alquilar a un español, te lo dicen así: “¿de dónde eres?” “De Senegal”. “No me interesa”. Y por ejemplo, a veces cuando pone alquiler, llamas y te preguntan:” ¿eres gente de color ?” “No alquilo, gracias”. O, “¿eres africano?” Así te lo digo, en el teléfono. Y si esa persona no quiere quedar mal, te dicen: “no, es que solo alquilo a parejas” o “ya está alquilado” P5

Per tal d’aconseguir un habitatge, les persones subsaharianes manifesten haver de recórrer a coneguts autòctons perquè siguin ells els que facin d’interlocutors, i certifiquin que són persones responsables i que compleixen amb les condicions del contracte de lloguer. En altres ocasions, fan ús de la xarxa de coneguts i, a través del bocaorella, aquests els posen en contacte amb particulars de confiança.

Yo tengo que decirte a ti o a algún español: “búscame un piso”. Si tienes que ir a verlo, tienes que ir con esa persona y decir: “es mi mejor amigo” o “este chico es de confianza, es muy buen trabajador, es muy responsable”; si no, no me lo dan, o, si no, tienes que decir que si es tu pareja y entonces te lo alquilan, te lo dan, pero si no, cuesta”. P6

“Yo conozco muchas españolas en el barrio, todos los pisos que yo he cogido ha sido de persona a persona, y por eso una amiga que le dice a la otra: “sí, conozco a una que es muy buena que paga, que tiene trabajo, que es de fiar”. P3

Pel que a fa a la resta de les persones entrevistades afirmen no haver patit cap discriminació per motius del seu origen a l’hora d’accedir a un habitatge. La majoria relaten que les dificultats per accedir a un habitatge de lloguer van més lligades als preus tant elevats d’aquests i, en menor mesura, a les dificultats per complir amb els requisits que les immobiliàries exigeixen per formalitzar un contracte de lloguer. Dues d’elles relaten veure’s obligades a recórrer a familiars o amistats per tal que els proporcionin un aval bancari, o fins i tot, que constin com a titulars del pis.

Claro, aunque los dos estábamos trabajando, pero aun así, mi marido tuvo que pedirle a su primo que le avalara, porque, si no, no había manera. Así que el contrato está a nombre de mi marido y su primo, pero mío no, porque mi nómina era más baja. Porque yo no lo entiendo, te piden y te piden, es mucho dinero lo que te piden ¿Y cómo es posible que exigen un alquiler de algo más que del salario mínimo? Al final te obligan a alquilar una habitación, a compartir piso, a vivir en pisos muy viejos, en muy mal estado para que estén un poco más baratos. P2

Els resultats, tot i que no son conclouents, podrien suggerir que entre aquestes persones n'hi hauria que, sense ser-ne conscients, haurien patit discriminació directa relativa.

Un cop les persones entrevistades han accedit a un habitatge de lloguer, la majoria d'elles afirmen que assumir la totalitat del lloguer i les despeses associades, així com les relacionades amb el cost dels subministraments, pot suposar un sobre esforç econòmic important, ja que hi destinen bona part dels seus ingressos. En aquest punt, les persones en un procés migratori individual es veuen forçades a seguir compartint pis com a estratègia per reduir-ne el costos.

Bueno, yo en esa época, con esos precios, no me podía permitir pagar un alquiler yo sola. Es que con eso y pagar la luz, el agua, era imposible, así que seguía compartiendo piso. Era lo más económico, todos los gastos son compartidos y esto te ayuda mucho a pagarlo porque cuando llegas al final de mes aún tienes dinero y esto te ayuda mucho. P4

Pel que fa a les persones que en aquesta etapa ja viuen exclusivament amb la seva família en un habitatge, els resultats indiquen que tenen més dificultats per fer front a totes les despeses que hi van associades i que el nivell de sobre esforç econòmic és més elevat.

La verdad es que fue muy duro porque nos habíamos gastado todos los ahorros para pagar la hipoteca. Y no podíamos seguir pagándolo todo: todo lo que ganamos se iba y no queríamos perder el piso. El banco no me ayudó mucho y fuimos a la Oficina d'Habitatge y me dijeron que podía mantener la hipoteca pero sin dejar la casa y seguir pagando, más poquito cada mes, y sí, y seguíamos pagando, pero más tiempo. P1

Nos quedaba siempre muy poco dinero para acabar el mes y al final tienes problemas para pagar la luz y el agua: al final no puedes. Suerte que una amiga me

dijo: “habla con a con una asistenta”. Allí me dicen: “si tienes problemas, te ayudamos con el bono social”, y así podíamos pagar”. **P3**

En relació a les condicions físiques de l'habitatge, els resultats indiquen que en aquesta fase la problemàtica més generalitzada està relacionada amb la manca de manteniment dels habitatges. La majoria dels entrevistats manifesta viure en habitatges que, de manera general, tenen millors condicions que els habitatges de les etapes anteriors, però relaten que segueixen sent habitatges força vells i que presenten deficiències a causa de la manca de manteniment.

Sí. Nosotros alquilamos el piso, que en principio parecía estar más o menos bien, no estaba reformado ni nada, pero nos pareció bien; y empiezas a ver que el grifo pierde, las racholas del baño se despegan y también nos pasaba que en la cocina también perdía agua. Y esto no es del uso, es imposible. Estuvimos unos años viviendo allí, pero las cosas empezaron a estropearse mucho antes. **P2**

En aquestes circumstàncies la majoria de les persones entrevistades relaten tenir molts problemes amb la propietat per tal que es faci càrrec de les reparacions i del manteniment de l'habitatge.

No, la verdad es que no nos hacían caso y para cada cosa teníamos que insistir y insistir mucho. Al final lo teníamos que arreglar nosotros. Y luego peléate para que te lo descuenta del alquiler o algo. Había cosas que sí, pero otras que lo pagábamos nosotros y ya está. **P8**

D'altra banda, els resultats suggereixen que les persones immigrades poden estar exposades a patir possibles estafes en l'àmbit de l'habitatge. Una de les persones senegaleses entrevistades relata haver llogat un pis d'un particular sense saber que no n'era el propietari, i que realment estaven ocupant l'habitatge de manera il·legal.

Para nosotros alquilar no es fácil, y un gitano nos alquiló un piso, que estaba muy mal, pero era barato y era lo único que encontramos. Allí yo viví diez años, pagándole siempre. Nunca nos llegó la factura de la luz ni nada: él nos decía que llegaba a su casa. Al final nos llegó la carta para echarnos, yo busqué al gitano, porque hasta ese día no sabíamos que era una casa ocupa, pero ya no me cogía el teléfono y no lo encontré. Y, claro, al final nos echaron, no querían saber nada de todo el dinero que habíamos pagado. **P5**

7.4 Etapa d'Estabilitat

En aquesta fase totes les persones entrevistades manifesten tenir estabilitat en l'àmbit laboral amb uns sous més ben remunerats. La millora dels ingressos els permet fer front a la totalitat de les despeses.

“No. La verdad es que por suerte no nos ha pasado; a ver, sí que algunos meses, sí que llegamos muy justos, pero como los dos trabajamos y ahora ganamos más, pues lo vamos pagando todo. Por suerte lo podemos pagar todo”. **P4**

Tot i això, del total dels entrevistats, les llars familiars són les que, com a la fase anterior, presenten un sobre esforç econòmic més elevat. Manifesten destinar una part molt important dels seus ingressos a pagar el lloguer o hipoteca i els subministraments, a causa de l'elevat preu. Aquest fet fa que disposin de molt pocs diners a finals de mes i que tinguin poca capacitat d'estalvi.

Bueno, lo que cobramos lo gastamos, y la verdad es que estamos ahorrando muy poquito. Claro, porque pagar el piso es muy caro y la luz ha subido mucho. Y la hipoteca nos ha subido mucho, casi el doble, y hay que comer, los niños se van haciendo mayores y también gastan. La verdad es que al final nos queda poco dinero; pero, bueno, por suerte tenemos nuestro piso. **P1**

Els resultats també indiquen que són les llars familiars les que realitzen un control més rigorós en relació a les despeses que tenen, per tal d'estalviar i poder fer front als costos més importants relacionats amb l'habitatge i les subministraments.

Pues miramos mucho con la luz: por ejemplo, yo estoy usando lo que gasta más a las horas que es más barata y los niños también lo saben y lo hacen, y por ejemplo el aire acondicionado, así después de la doce de la noche y antes de las cinco de la mañana lo paro; es que miramos de ahorrar cada día para poder ir pagando. **P1**

“Claro. Es que lo tienes que hacer, si no el dinero se va muy rápido. Nosotros siempre vigilamos lo que gastamos. No sé..., cuando vas a comprar, pues te fijas mucho en los precios y miras aquello que te sale más barato; cuando ponemos la lavadora o cualquier cosa que es más cara, sí lo vamos controlando. **P8**

En relació a les condicions físiques dels habitatges, els resultats indiquen que, en general, els habitatges tenen condicions adequades a les necessitats de les persones entrevistades.

La majoria dels entrevistats manifesta no tenir problemes d'habitabilitat i disposar de l'espai adequat al nombre de persones que hi viuen.

Yo, la verdad, es que en este piso estamos bien. Nuestra hija tiene su espacio y, aunque hace un tiempo, el baño está reformado. Desde que entramos no hemos tenido ningún problema. Creo que la instalación y todo está bien. Sí que es verdad que hay cosas que se tendrían que cambiar, pero la verdad es que aquí estamos bien **P2**

De totes maneres, dues de les persones entrevistades relaten tenir problemes importants relacionats amb l'habitabilitat. La manca de manteniment, tant de l'habitatge com de l'edifici en general, és identificat com el principal causant de les filtracions i humitats que pateixen.

Pues, la verdad es que cada vez tenemos problemas con una filtración, ya hace tiempo que dura, y hablamos con los de arriba, lo arreglan, pero con el tiempo, otra vez nos cae agua. Es que el edificio, casi todo el edificio está mal, las tuberías son viejas, y hay más pisos con problemas de filtración. Nuestro piso también es viejo, y cada vez tenemos problemas con la gotera de arriba y, claro, al final tienes humedades en el techo y eso no es bueno **P1**

Claro, nuestro piso es un bajo y, claro, hay muchos problemas con las tuberías del edificio. Están muy viejas, siempre cae agua y a nosotros nos cae todo y tenemos humedades. Es un edificio que no se arregla, hace mucho tiempo que no se hace nada. La gente lo tiene difícil para pagar y no se arregla nada y nuestro piso es muy viejo y con las humedades se va estropeando más y más. **P7**

En aquesta fase els resultats indiquen que la trajectòria residencial de la majoria de les persones entrevistades és una trajectòria ascendent, ja que la seva situació residencial ha anat millorant de manera progressiva, fins arribar a un situació residencial adequada que els ha permès culminar el seu projecte migratori.

Tot i això, dues de les persones entrevistades consideren que, si bé la seva situació laboral i econòmica ha millorat de manera satisfactòria, la seva situació residencial ha quedat estancada i no han pogut assolir el nivell desitjat. Manifesten que la discriminació a l'hora d'accedir a un habitatge és la causa per la qual es troben, en aquesta fase, un rellogant una

habitació i l'altra ocupant un habitatge de manera il·legal. Com a conseqüència no poden culminar el seu projecte migratori, que en el seu cas és un projecte familiar.

Yo no he podido alquilar un piso para poder traer a mi familia. No me han dejado, siempre dicen: “Eres africano no, lo siento, no alquilamos”. Ahora, estoy alquilando una habitación en un piso compartido, he buscado mucho, pero esto es lo único que puedo hacer (...) Llevo aquí casi veinte años, soy cocinero y cobro muy bien, y no puedo traer a mi mujer y a mis hijos aquí porque soy negro. P5

Es difícil, muy difícil. Yo tengo a mi mujer y a mis hijos en Senegal, y así no lo puedo traer. No puedo traer a mi familia si no tengo un piso para ellos. Donde estoy ahora es ocupa y los niños no pueden vivir allí. Da igual lo que yo gane, a mí no me quieren alquilar: es un problema de todos los africanos. Al final haces lo que puedes. A mí no me gusta vivir de ocupa, pero es lo que hay. Dios dirá si algún día puedo traer a mi familia aquí. P7

8. Discussió

De la investigació realitzada s'extreuen les següents conclusions.

Es pot concloure que les condicions dels habitatges on resideix la població immigrada sovint no compleixen amb les condicions mínimes d'habitabilitat i d'adequació. (Bosch i Gibaja, 2005, p.22).

Per un cantó, són habitatges amb manca de llum natural i amb dimensions massa petites per adequar-se a les necessitats de les persones que hi han de residir. Per l'altre, solen ser habitatges antics que presenten problemàtiques relacionades amb la manca de manteniment. A causa d'aquesta falta de manteniment les persones immigrades viuen en condicions residencials precàries. Problemes com els de les humitats, presents en els discursos de les persones entrevistades, no només comporten un deteriorament de l'habitatge, sinó que també poden estar relacionats amb problemes de salubritat.

De la investigació també se'n desprèn que la situació d'amuntegament és una de les situacions d'exclusió residencial més estesa entre la població immigrada, a causa de les dificultats que té aquest col·lectiu tant per accedir a un habitatge, com per fer front a les despeses econòmiques (Bosch i Gibaja, 2005, p.21). Succeeix sobretot en les etapes d'aterratge i d'arribada de la trajectòria residencial.

En relació a la dimensió econòmica, la població immigrada presenta dificultats importants, tant per accedir a un habitatge, com per fer front als costos que se'n deriven. Dels resultats de les entrevistes es desprèn que la població immigrada es troba en situació de sobre esforç econòmic a l'hora de cobrir els costos relacionats amb l'habitatge, ja que hi destinen una part molt important dels seus ingressos, fet que en ocasions comporta que no puguin arribar a cobrir-los (Consejo Económico y Social, 2019, pp.151-152).

En aquest sentit, també es conclou que en aquesta situació conflueixen dos factors determinants: el preu elevat de l'habitatge i la manca de recursos econòmics, que dificulten tant l'accés a l'habitatge com la cobertura dels costos que s'hi associen (pp.151-152).

En aquestes circumstàncies, el sotsarrendament d'habitacions en pisos compartits es presenta com l'opció més utilitzada pel col·lectiu immigrant per poder accedir a un habitatge (Orozco et al., 2023, p.11). Aquesta modalitat habitacional comporta, en molts casos, la

massificació de l'habitatge, que acaba convertint-se en una situació d'exclusió residencial dins de la dimensió física, tal i com ja s'ha comentat amb anterioritat.

9. Conclusions

Tot i que s'ha analitzat la dimensió física i la dimensió econòmica per separat, a partir de la investigació corresponent es conclou que les dues dimensions estan estretament relacionades. La dimensió econòmica és la base, ja que permet accedir a un habitatge adequat i poder-lo mantenir en el temps. Això fa que les condicions de l'habitatge siguin les adequades, ja que se'n poden cobrir les necessitats d'habitabilitat i d'adequació. Per tant, es pot dir que la dimensió física es veu condicionada per la dimensió econòmica. És per això que quan una persona pateix exclusió residencial en la dimensió econòmica, com a conseqüència també es troba en situació d'exclusió residencial en la dimensió física, tal i com s'ha vist al llarg d'aquesta investigació, ja que les opcions residencials a què pot optar no compleixen amb els requisits indispensables d'habitabilitat i d'adequació. Aquesta interrelació de les dues dimensions deixa a la persona immigrada doblement exclosa i fa necessari que el tractament de l'exclusió residencial es faci des d'una mirada integral.

Però tant la dimensió econòmica com la dimensió física, es veuen condicionades alhora per dos factors: la discriminació i la manca de documentació. Aquest dos factors, tal com s'ha pogut veure als resultats de les entrevistes, suposen un impediment perquè la població immigrada pugui accedir a un habitatge. El fet de disposar de pocs recursos econòmics i no poder formalitzar un contracte de lloguer, obliga al col·lectiu immigrant a viure en condicions precàries a l'hora de cobrir la necessitat d'allotjament i poder-ne pagar les despeses.

Sí bé la manca de documentació queda resolta amb el temps a mesura que la persona va avançant en la seva trajectòria residencial, el factor de la discriminació persisteix al llarg del temps. Si la persona no troba una altra via per poder accedir a un habitatge adequat a les seves necessitats és molt probable que es quedi estancada en opcions residencials que no seran les desitjades. Així doncs, es conclou que la discriminació pot acabar perpetuant l'exclusió residencial de les persones immigrades.

10. Bibliografia

Llibres

Giménez, C (2003) *Qué es la inmigración*. pàg 20-25 RBA Libros, S.A., 2003

Herrea, R., (2006), *La perspectiva teórica en el estudio de las migraciones*, pàg. 12
México: siglo XXI editores, s.a. de c.v.

Mitjans electrònics

Ajenjo, M., Blanes, A., Bosch, J., Parella, S., Recio, A., San Martín, J., Sintés, E.,
(març 2008) *Les condicions de vida de la població immigrada a Catalunya* Fundació
Jaume Bofill-Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona Disponible a:
Fundacio Bofill <https://fundaciobofill.cat> > uploads > docs [Consulta: 10 juliol]

Arango, J., (1985), *Las "Leyes de las Migraciones" de E. G. Ravenstein, cien años después*, [en línia] Revista Española de Investigaciones Sociológicas, Disponible a:
<https://www.researchgate.net> > publication >

[Consulta: 2024, 15 de juny]

Arango, J. (octubre 2003) *La explicación teórica de las migraciones: Luz y sombras* Mi-
gración y Desarrollo [en línia] no 1 Disponible a: [Redalyc.org](https://www.redalyc.org)<https://www.redalyc.org> >
[Consulta: 2024, 28 de maig]

Bosch, J. (juny 2022) *La vulneración del derecho de la mujer a la vivienda en Europa*
Estudios de derecho [en línia], 79 Disponible a: [Dialnet](https://dialnet.unirioja.es)<https://dialnet.unirioja.es> > servlet
[Consultat 2024, 4 de juny]

Bosch, J. i Arrondo, M., *La exclusión residencial en España VIII Informe FOESSA*.
Documento de Trabajo 3.3 Disponible a: [Foessa](https://www.foessa.es) <https://www.foessa.es> > sites > 2019/05 >
[3.3.pdf](https://www.foessa.es) [Consulta: 2024 10 de juliol]

Bosch J. i Gibaja, O. (gener 2005) *Habitatge i immigració. Claus per una nova política
d'habitatge* Fundació Nous Horitzons Disponible a: [ResearchGate](https://www.researchgate.net) [https://www.re-](https://www.researchgate.net)
[searchgate.net](https://www.researchgate.net) > publication > [Consulta: 2024 12 de juliol]

Càritas Diocesana de Barcelona, 2020 *Fronteres in-visibles Com la irregularitat admi-
nistrativa t'estronca el projecte vital*. [en línia]. Càritas Diocesana de Barcelona Dispo-
nible a : <https://caritas.barcelona> > uploads > 2020/11 > [Consulta: 2024, 10 setembre]

Consejo Económico y Social España Informe 02/2019 *La inmigración en España: Efectos y Oportunidades*. [en línia] Disponible a: CES Consejo Económico y Social <https://www.ces.es> > documents > Inf0219 [Consulta 15 de d'juny]

Cortés, L. i Antón, F. (juliol-octubre 2007) *La exclusión residencial* [en línia] Revista Bimestral de la FSG junio-octubre 2007. Disponible a: <https://www.gitanos.org> > upload [Consulta: 2024, 22 de juny]

Cortés, L., Antón, F.,, Martínez, C., Navarrete, J.(gener 2008) *La exclusión residencial en España* [en línia] VI Informe sobre exclusión y desarrollo social en España 2008 Fundación FOESSA Disponible : <https://www.researchgate.net/publication/315661921> [Consulta:2024, 10 setembre]

Cortés, L. (juny 2004) *Indagaciones sobre la exclusión residencial*, Arxius de Ciències socials [en línia] no 10. Disponible a: [Universitat de València https://www.uv.es](https://www.uv.es) > ~sociolog > arxius > arxius10 [Consulta: 20024, 2 juny]

Di Virgilio, M. (2011) *La movilidad residencial: una preocupación sociológica* en Territorios 25 [en línia] Disponible a: [ResearchGate https://www.researchgate.net](https://www.researchgate.net) > [Consultat: 2024 12 de juliol]

Donat, C., i Cónsola A (2015) *Anàlisi i diagnosi de la situació de l'habitatge a Barcelona* [en línia] Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona. Disponible a: [Institut Metròpoli https://www.institutmetropoli.cat](https://www.institutmetropoli.cat) > Informe-PLH-BCN [Consulta: 2024, 4 octubre].

Fizzera, A. García P., (octubre, 2008) *La trayectoria residencial de la inmigración en Madrid i Barcelona. Un esquema teórico a partir del análisis cualitativo* ACE: Arquitectura, Ciudad y Entorno [en línia] no 8 Disponible a: [UPC Universitat Politècnica de Catalunya https://upcommons.upc.edu](https://upcommons.upc.edu) > [Consulta: 2024, 12 de juliol]

Garcia, S. (gener, 2006) *Discursos sobre el hacinamiento: una oportunidad para reflexionar sobre el conflicto*. Cuadernos de Trabajo Social [en línia] Vol. 19 Disponible a:[Dialnet https://dialnet.unirioja.es](https://dialnet.unirioja.es) > servlet [Consulta: 12 de juliol]

Gómez, J.A.(2010), *La migración internacional: Teorías y enfoques, una mirada actual* Universidad de Medellín, [en línia] Volum 13 Disponible a: [Dialnet https://dialnet.unirioja.es](https://dialnet.unirioja.es) > servlet [Consulta: 14 de maig]

Gonzalez, I. (2016) *Desigualtat de gènere i pobresa energètica Un factor de risc oblidat* Associació Catalana d'Enginyeria Sense Fronteres [en línia] Disponible a: [Enginyeria Sense Fronteres https://esf-cat.org](https://esf-cat.org) > wp-content > uploads > 2017/03 [Consulta: 2024, 10 de juliol]

Gutiérrez, B., García, P. (2014) *Políticas de vivienda e integración socio-espacial en Barcelona* Vivienda e inclusión [en línea], 4 Disponible a: [UPC Universitat Politècnica de Catalunyahttps://upcommons.upc.edu > bitstream > handle](https://upcommons.upc.edu/bitstream/handle/2042/111111) [Consulta: 2024, 15 de juny]

Hernández, A. (març 2022) *Informe sobre l'estat de la immigració a Catalunya*. Fundació Acsar, Observatori de les Migracions i el Refugi a Catalunya [en línea] Disponible a:[Fundació ACSAR https://fundacioacsar.org > uploads > 2022/03 >](https://fundacioacsar.org/uploads/2022/03/) [Consulta: 5 de julio]

Izquierdo, A . (2000a)*El proyecto migratorio y la integración de los extranjeros*, Revista de Estudios de Juventud [en línea] no 49/00 Disponible a: [Injuve, Instituto de la Juventud. https://www.injuve.es > default > files > Revista49-3](https://www.injuve.es/default/files/Revista49-3) [Consulta: 16 de juliol]

Izquierdo, A ., (2000b) *El proyecto migratorio de los indocumentados según género* Papers revista de sociologia [en línea] no 60 Disponible a: [Dialnet https://dialnet.unirioja.es >](https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2444444)

Labrador, J. i Merino, A. *Características y usos del hábitat que predominan entre los inmigrantes de la comunidad de Madrid*, Migraciones. Instituto Universitario De Estudios Sobre Migraciones, [en línea] 11 Disponible a: [Revistas Comillas https://revistas.comillas.edu > vi](https://revistas.comillas.edu/vi)

Leal, J., Alguacil, A., (2012). *Vivienda e inmigración: Las condiciones y el comportamiento residencial de los inmigrantes en España* Anuario CIDOB de la Inmigración [en línea] Disponible a:[Raco.cathttps://raco.cat > article > view](https://raco.cat/article/view/111111) [Consulta:2024 15 de juny]

Massey, D., Arango, J., Graeme H., Kouaouci A., Pellegrino A., Edward, J. (1993) *Teorías de migración internacional: una revisión y aproximación*, ReDCE, 2008 [en línea] nº 10 Disponible a: [Universidad de Granadahttps://www.ugr.es > ~redce > REDCE10pdf > 14D](https://www.ugr.es/~redce/REDCE10pdf14D). [Consulta: 22 de maig]

Micolta, A. (octubre 2005), *Teorías y conceptos asociados al estudio de las migraciones internacionales*, [en línea] Revista del Departamento de Trabajo Social, Facultad de Ciencias Disponible a: [Universidad Nacional de Colombia https://revistas.unal.edu.co > view](https://revistas.unal.edu.co/view/111111) [Consulta: 2024, 15 de maig]

Orozco, C., Bayona, J., Gil, F. (maig 2023) *El papel del subarriendo en las trayectorias residenciales de la población inmigrante: el caso del Área Metropolitana de Barcelona*

EURE [en línia] vol 49 no 147. Disponible a: [Revista EUREhttps://www.eure.cl](https://www.eure.cl) > [eure](#) > [view](#) [Consulta: 20 de juny]

Pereda, C., Actis, W., de Prada M. A. (2005) *Inmigración y vivienda en España* Colectivo IOE [en línia] Disponible a: [Colectivo Ioé https://www.colectivoioe.org](https://www.colectivoioe.org) > [uploads](#) [Consulta: 13 de juliol]

Sales, A. (Desembre 2016) *Sensellarisme i exclusió residencial. De l'assistència a la prevenció*, Revista de Treball Social. Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya [en línia] no 209 Disponible a: [Col·legi Oficial de Treball Socialhttps://www.tscat.cat](https://www.tscat.cat) > [Sensellarisme i exclusio social](#) [Consulta: 2024, 3 juny]

Síndic de greuges, (2023) *La pobresa energètica a Catalunya 2023. Reptes pendents en un context de crisi energètica* Resum executiu [en línia] Disponible a: [Síndic de Greuges de Catalunya https://www.sindic.cat](https://www.sindic.cat) > [site](#) > [unitFiles](#) > [Informe po](#) [Consulta 2024, 10 de juliol]

Pàgines web

International Organization for Migration, (2024) *Términos fundamentales sobre migración* [internet][<https://www.iom.int/es/terminos-fundamentales-sobre-migracion>] Consulta: 2024, 20 maig]

Social.cat (2018) *Deu conceptes per entendre el fenomen del sensellarisme* [internet] Disponible a: [social.cat https://www.social.cat](https://www.social.cat) > [noticia](#) > [deu-conceptes-per-ente...](#)

11.ANNEX

Guió semiestructurat

Preguntes personals

¿De qué país vienes?

¿Qué edad tienes?

¿Cuánto tiempo llevas viviendo en España? ¿Y en Barcelona?

¿Llegaste solo/a?

¿Tienes familia aquí?

¿Dispones de documentación para residir y trabajar sin problemas?

¿Actualmente vives de alquiler, hipoteca u otra situación?

¿Con quién convives actualmente?

Dimensió econòmica

¿Podrías explicarme cuál es tu situación económica a nivel de ingresos?

¿Qué tanto por ciento de tus ingresos destinas a pagar la vivienda?

¿Esta cantidad, como influye en los otros gastos que tienes? (Alimentación, transporte, ocio, imprevistos, etc.)

¿Con que dificultades te has encontrado para poder pagar la vivienda? ¿Y el agua y la luz?

¿Ha habido alguna vez que no hayas podido pagar la mensualidad de la vivienda? ¿Qué ha pasado?

¿Actualmente, cuál es tu situación laboral? (Contrato, que condiciones, etc.)

¿Tu sueldo y lo que pagas de vivienda te permite ahorrar? ¿Cómo lo has hecho? (Compartir piso, hacinamiento, ocupación)

Dimensió física

. Habitatge:

¿Actualmente, cuáles son las condiciones físicas de tu vivienda?

¿Qué problemas habéis tenido los últimos seis meses relacionados con el estado físico de la vivienda? (Humedades, filtraciones, apuntalamiento, etc.)

¿Cómo los habéis solucionado? (Propietario, seguro, vosotros mismos, etc.)

Y si no se ha solucionado, ¿qué ha pasado?

¿Cómo han afectado las condiciones de tu vivienda en tu bienestar emocional y familiar?

. Serveis bàsics:

¿Tenéis acceso a los servicios básicos de manera “legal”?

¿En alguna ocasión no los habéis podido pagar? ¿Qué ha pasado?

¿En alguna ocasión los habéis tenido que “pinchar”? ¿Por qué motivos?

. Amuntegament:

¿Cuántas personas vivís actualmente? ¿Como os distribuís las habitaciones y las tareas?

(en el caso de que convivan muchas personas) ¿Que problemas tenéis con relación a la convivencia dentro del piso?

¿Cómo ha sido la experiencia de vivir con mucha gente? ¿Ha sido algo habitual?

Trajectòria residencial

¿Cuál fue tu primera vivienda en Barcelona? ¿Podrías describirme sus condiciones?

¿Qué dificultades encontraste para acceder a esa primera vivienda? ¿Como la conseguiste?

¿Cuántas veces te has mudado de vivienda en Barcelona? ¿Podrías describirme, como han sido las condiciones de las otras viviendas?

¿Qué problemas te encontraste para poder acceder a las otras viviendas?

¿En qué cambió tu situación residencial el día que pudiste regularizar tu situación?